

УДК 321.01-044.372

ПОЛІТИЧНИЙ ДЕФОЛТ: ПРИРОДА ЯВИЩА І ТЛУМАЧЕННЯ НАУКОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Ю. Г. Кальниш,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту, Національна академія державного управління при Президентові України

Мета дослідження, результати якого викладено в цій статті, полягала в тому, щоб на основі порівняльного аналізу й критичного осмислення наукового й практичного змісту дефініції «дефолт» в її первісному (економічному) значенні виявити й обґрунтувати доцільність використання цього терміна в системі політичних наук. Під дефолтом політичним запропоновано розуміти політичну ситуацію в країні, що складається з певної сукупності окремих кризових явищ спільної природи, які можуть бути щільно пов'язані між собою або виникати і розвиватися окремо, за певних обставин. Обґрунтовано доцільність упровадження в політичному лексиконі дефініцій «соціальний дефолт» і «соціально-політичний дефолт» для позначення процесів, що відбуваються в суспільстві в сукупності із суверенним політичним дефолтом або як його наслідки.

Ключові слова: дефолт, політика, економіка, суспільство.

Yu. G. Kalnish,

Doctor of Public Administration, Professor, chair-professor of the department of Political Management and Parliamentary, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

POLITICAL DEFAULT: NATURE OF PHENOMENON AND INTERPRETATION OF SCIENTIFIC CATEGORY

The aim of the research, results of which are outlined in this article was, using the comparative analysis and critical understanding of scientific and practical concept of the «default» definition in its original (economic) meaning, to study and to give grounds as for the use of this term in the system of political sciences. «Political default» should be understood as the political situation in the state, which is formed by some amount of separate crisis phenomena of the common nature, which can be connected with each other or emerge and develop separately. Grounds are given for the use of notions «social default» and «social and political default» to denote processes, which occur in the society along with the «political default» or as its consequences.

Key words: default, politics, economics, society.

Ю. Г. Кальниш,

доктор наук государственного управления, профессор, профессор кафедры парламентаризма и политического менеджмента, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДЕФОЛТ: ПРИРОДА ЯВЛЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЕ НАУЧНОЙ КАТЕГОРИИ

Цель исследования, результаты которого изложены в этой статье, заключалась в том, чтобы на основе сравнительного анализа и критического осмысления научного и практического содержания дефиниции «дефолт» в ее первоначальном (экономическом) смысле выявить и обосновать целесообразность использования этого термина в системе политических наук. Под политическим дефолтом предложено понимать политическую ситуацию в стране, состоящую из определенной совокупности отдельных кризисных явлений общей природы, которые могут быть плотно связаны между собой или возникать и развиваться отдельно, при определенных обстоятельствах. Обоснована целесообразность внедрения в политическом лексиконе дефиниций «социальный дефолт» и «социально-политический дефолт» для обозначения процессов, которые происходят в обществе в совокупности с «суверенным политическим дефолтом» или как его последствия.

Ключевые слова: дефолт, политика, экономика, общество.

Підвищення соціальних стандартів має не лише фінансово-економічний, але й важливий політичний характер. Воно символізує відповідальне ставлення влади до своїх обов'язків.

П.О.Порошенко [1]

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлюється, насамперед, особливостями трансформацій політичних систем країн пострадянського простору, у ряді яких розвиток держави супроводжується серйозними політичними кризами. Це не може не активізувати політологічну наукову думку з метою аналізу особливостей і чинників виникнення та розвитку політичних криз.

Від перших років початку нового тисячоліття й дотепер Україна перебуває в стані перманентної політичної кризи – це факт об'єктивно підтверджений і науково обґрунтований. Однак кожна соціальна криза являє собою комплексний багатогранний процес, який має свою динаміку й характерні особливості розвитку на кожній стадії.

Наприкінці 2013 р. політична криза в Україні увійшла в новий етап, характерною особливістю якого є виникнення реальної небезпеки для державного суверенітету і територіальної цілісності країни. Прогнозування перспектив, оцінка руйнівних наслідків цього етапу вимагає ретельнішого усвідомлення нових феноменів суспільно-політичного життя, які виникають у зв'язку з поглибленням політичної кризи, що актуалізує їх подальші наукові дослідження.

Проблематика політичних криз, вивчення причин і умов запобігання їм хвилювали політичних мислителів із самих ранніх етапів виникнення людської цивілізації. І хоча стародавні мислителі не досліджували чинники розвитку політичної кризи спеціально, ця тема завжди була в полі їхньої уваги в контексті вчень про «добре правління» або «ідеальну державу». У Новий час західними вченими питання політичної стабільності та природа політичних криз стали розглядатися в контексті теорії «суспільного договору» і демократичного принципу поділу влади. У працях таких політичних мислителів, як: Т.Гоббс, Д.Локк, Ш.Л.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо, Т.Джефферсон, Д.Медісон умови безкризового розвитку суспільства бачилися в удосконаленні конституційних основ державного правління, установці системи представницьких органів, демонополізації влади та розширенні демократичних процедур. Проблема політичних криз країн пострадянського простору тривалий час перебуває в центрі уваги багатьох транзитологічних концепцій. Самі полі-

тичні кризи в цих країнах з огляду на ситуацію, що склалася, розглядаються як певні етапи демократизації. У цьому зв'язку значний інтерес становлять праці таких теоретиків концепції модернізації та «демократичного транзиту», як Р.Даль, А.Лейпхарт, Н.Луман, Н.Най, С.Хантінгтон та ін.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин. Останнім часом, переважно на тлі фінансово-економічної ситуації, у громадсько-політичному лексиконі все частіше з'являється досить добре відомий в економічній науці термін «дефолт», але вже в новому – суспільно-політичному контексті. Припускається, що під час використання словосполучення «політичний дефолт» мається на увазі притаманне глибокій політичній кризі явище, відмінне від дефолту економічного, але таке, що має дуже схожі з економічним дефолтом ознаки й розвивається в політичній системі за схожими з економічною системою закономірностями.

Розвиток феномену перманентної політичної кризи в Україні став предметом системних наукових досліджень понад десять років тому [2; 3], але ця тема на сьогодні набуває все більшої актуальності [4; 5]. Особливості кризи економіки, зокрема феномен дефолту, також активно досліджуються в зарубіжній науковій літературі [6]. На жаль, вітчизняні науковці-економісти цій темі не приділяють належної уваги, їхні публікації здебільшого зводяться до тлумачення теорії, напрацьованої світовою економічною наукою [7–11 та ін.]. В англійських публікаціях з політичної тематики трапляються словосполучення «political default» та «policy default», але в доступній вітчизняним науковцям англійській літературі не знаходимо навіть побіжних спроб тлумачення цих дефініцій. Скоріше за все, **коли сучасні автори говорять про політичний дефолт, то зазвичай мають на увазі політичні наслідки дефолту економічного.** Таким чином, на стику політичної й економічної науки виникає феномен «перетікання» категорійного апарату, який вимагає теоретичного осмислення і тлумачення.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі порівняльного аналізу й критичного осмислення наукового й практичного змісту дефініції «дефолт» в її первісному (економічному)

значенні виявити й обґрунтувати доцільність використання терміна «дефолт» у системі політичних наук як «дефолт політичний». Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- обґрунтувати доцільність використання терміна «дефолт» у лексиконі політичних наук;
- визначити дефініцію «політичний дефолт» та виявити особливості політичного дефолту як феномену соціально-політичного буття суспільства.

Виклад основного матеріалу. Визначення дефолту в різних словниках різне: від простого «невиконання зобов'язань» [12] до комплексного «припинення виплати відсотків на цінні папери, за кредитами, відсотків за облігаціями, а також припинення обслуговування і виплат по боргах» [13]. Традиційно економісти розрізняють такі види дефолтів: звичайний, технічний і суверенний [14].

1. Звичайний дефолт (дефолт з обслуговування боргу) розглядається як фактична несплата боргу в належний час, здебільшого це означає повне банкрутство позичальника. Погашення боргів перед кредиторами можливо за рахунок часткового або повного продажу активів позичальника.

2. Технічний дефолт ілюструє ситуацію, за якої має місце порушення умов договору позики, але позичальник фізично може виконувати його, тобто про банкрутство не йдеться. До подібних порушень можна віднести відмову в наданні потрібних документів, невідповідність розміру капіталу позичальника реальним даним тощо.

3. Суверенний дефолт, який ще називають дефолтом країни, – це нездатність держави погасити борг і перед громадянами (внутрішній), і перед іншими країнами (зовнішній). З причини неможливості виплат великій кількості кредиторів і відсутності державної юридичної підтримки цей вид дефолту має найбільш вагомий наслідок. Водночас, як зазначають деякі економісти [15], дефолт може означати тимчасове зниження навантаження на державний бюджет; початок нового циклу економічного підйому.

Борги держав суттєво відрізняються від боргів приватних підприємств, принаймні, у двох важливих аспектах, як наголошує М.Райт [16]. Перша відмінність пов'язана з особливим правовим статусом суверенної держави внаслідок доктрини державного імунітету та виключає можливість судового позову проти держави без її згоди. Друга відмінність між боргами держав і боргами приватних підприємств виникає через порівняно обмежені можливості для накладення арешту на активи держави-неплатника.

Політологічний словник дає таке визначення: «Дефолт (англ. Default) – невиконання будь-яких вимог, установлених законом. Суверенний дефолт (державне банкрутство) – повна або часткова відмова держави від платежів за зовнішніми та внутрішніми боргами...» [17]. За таким підходом до розуміння природи явища дефолту і тлумачення дефініції, яка його окреслює, уже вбачається певний політичний аспект, а саме: автор не наголошує на суто економічній складовій дефолту, а навпаки, акцентує на тому, що дефолт – це невиконання будь-яких вимог, а не лише зобов'язань фінансового характеру. До того ж уточнюється, про які саме вимоги йдеться – «установлених законом», тобто йдеться про ті зобов'язання, які держава сама (як суверен законодавчої влади) прийняла на себе через Конституцію, закони та інші нормативно-правові акти, перед іншими суб'єктами суспільного процесу. Насамперед, це зобов'язання держави перед власним народом.

Проте причини і обставини, за яких держава втрачає можливість та/або повністю чи частково відмовляється від виконання покладених самою на себе зобов'язань перед народом, можуть бути різними. Тому, певно, мають місце й особливості такого роду невиконання зобов'язань.

Як наголошують вітчизняні економісти, результати аналізу сутності явищ, класифікованих як передумови та наслідки суверенного дефолту, демонструють цікаву особливість їхньої взаємодії – відсутність чіткого розмежування: наприклад, інфляційні процеси в економіці можуть викликати дефолт та виявлятися в його наслідках у рамках валютної кризи, а зростання безробіття в комплексі з іншими негативними явищами провокує переддефолтну ситуацію та в результаті її демонструє катастрофічну ситуацію на ринку праці тощо [18].

За аналогією слід зазначити, що політичний дефолт не завжди є наслідком економічного дефолту, як і навпаки, але так само ці явища можуть бути взаємопов'язані та виявлятися як передумови чи наслідки одне відносно іншого. Крім того, якщо аналізувати особливості феномену невиконання державою своїх політичних зобов'язань, то тут також спостерігаються певні аналогії з дефолтом економічним. Наприклад, скорочуючи соціальні програми, зміст яких виникає у зв'язку зі взятими на себе державою зобов'язаннями у сфері соціальної політики, держава не обов'язково має уникати виконання інших зобов'язань, як внутрішньо-, так і зовнішньополітичного характеру. Або навпаки, держава відмовляється від своїх

зовнішньополітичних зобов'язань (як це, наприклад, нещодавно відбувалося у відносинах Греції та Євросоюзу), на користь більш повного виконання своїх внутрішньополітичних зобов'язань тощо.

Таким чином, дефініція «політичний дефолт» у політичній теорії і практиці виступає родовим поняттям, що описує політичну ситуацію в країні, яка може складатися з певної сукупності окремих кризових явищ спільної природи, що можуть бути щільно пов'язані між собою або виникати і розвиватися окремо, за певних обставин. Серед цих явищ доцільно розрізняти, зокрема, суверенний політичний дефолт.

Суверенний політичний дефолт – кризовий стан держави, за якого всі або принаймні більшість суб'єктів державної влади не спроможні здійснювати свої владно-управлінські повноваження, спрямовані на виконання політичних зобов'язань держави перед народом і зовнішньополітичними партнерами.

Головна небезпека суверенного політичного дефолту – це неспроможність політичної системи витримати тиски (як зовнішні, так і внутрішні) на тлі поглиблення негативних процесів в економіці.

Політичний дефолт небезпечний тим, що від нього неможливо врятуватися лише шляхом ужиття заходів зі скорочення бюджетних витрат. Як тільки керівництво будь-якої країни намагається скинути з себе частину соціального навантаження, воно миттєво і неминуче втрачає підтримку серед населення. Головна особливість політичного дефолту полягає ще й у тому, що держава ніколи не проголосить його офіційно і добровільно. Свою політичну неспроможність, за певних обставин, може визнати окремий політик, глава держави, уряд, парламент. Однак допоки в країні існує суверенна держава завжди знайдеться політична сила, яка вважатиме себе спроможною утримувати державну владу.

Інша особливість суверенного політичного дефолту полягає в тому, що здебільшого у «кредиторів» держави ефективні правові важелі впливу на свого «боржника» або відсутні (оскільки держава сама є джерелом права), або вони пов'язані з різного роду деструктивними політичними технологіями на кшталт масових акцій непокори чи навіть революцій.

Для більш глибокого розуміння природи суверенного політичного дефолту доцільно розрізняти такі його складові, як внутрішньополітичний дефолт; зовнішньополітичний дефолт; «технічний», або адміністративно-управлінський дефолт; соціальний дефолт; соціально-політичний дефолт.

Внутрішньополітичний дефолт – кризовий стан держави, за якого вона не бажає та/або не спроможна виконувати обов'язки, покла-

дені на неї Конституцією і законодавством, та зобов'язання, взяті на себе перед народом.

Досвід України свідчить, що такий стан не завжди пов'язаний із суто економічною ситуацією. Інколи він може спричинитися зміною політичної кон'юнктури або зовнішньополітичними обставинами, як, наприклад, було з відмовою уряду М.Азарова від підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що зрештою спричинило не лише політичний дефолт самого уряду, а й крах усього політичного режиму країни.

Зовнішньополітичний дефолт – кризовий стан держави, за якого вона не бажає та/або не спроможна виконувати взяті на себе перед зовнішніми партнерами політичні зобов'язання.

Цей вид політичного дефолту також не завжди пов'язаний з економічними обставинами. Наприклад, так діяла ще відносно економічно стабільна на той час Російська Федерація щодо України, коли попри взяті на себе зовнішньополітичні зобов'язання, скориставшись ситуацією, зазіхнула на суверенітет і територіальну цілісність одного із своїх найближчих зовнішньополітичних партнерів. Зрештою, такі дії РФ призвели її до стану, який реально можна охарактеризувати як глобальний зовнішньополітичний дефолт Росії.

«Технічний», або адміністративно-управлінський, дефолт держави – кризовий стан держави, за якого всі або принаймні більшість суб'єктів державної влади перестають ефективно взаємодіяти, припиняючи виконання взаємозобов'язуючих функцій.

Цей різновид політичного дефолту взагалі важко пов'язати з економічною ситуацією. Політичні кризи всередині уряду (government) трапляються дуже часто навіть у країнах із розвиненою демократією. Точніше, там технічні політичні дефолти трапляються навіть частіше, ніж у країнах із тоталітарними чи транзитивними політичними режимами. Ситуації, які можна охарактеризувати як «технічні» політичні дефолти, складаються й у відносинах між парламентами й урядами. За таких обставин, як правило, один із учасників дефолту «банкрутує»: або йде у відставку уряд, або розпускається парламент, і до перманентної політичної кризи справа не доходить. У країнах із «молодою» демократією «технічний» політичний дефолт може затягнутися на досить тривалий час. Це можна пов'язати з недосконалістю законодавства, відсутністю сталих політичних традицій і взагалі з низькою політичною культурою.

Прикладом такого роду дефолту можна вважати ситуацію, що склалася, не без участі Верховної Ради України, у відносинах між Президентом України В.Ющенком та урядом на чолі з

Ю.Тимошенко в 2009 р. Гіршою можна вважати ситуацію «технічного» дефолту, коли в його перебіг виявляються втягнутими інші гілки та органи державної влади. Наприклад, виникає протистояння між центральною владою та органами місцевого самоврядування («парад суверенітетів») чи всередині системи виконавчої влади або серед правоохоронних органів тощо. Ситуація тим більше погіршується, коли в перебіг «технічного» політичного дефолту виявляються втягнутими органи судової влади. Певні ознаки подібних ситуацій, на жаль, спостерігаються в сучасній Україні.

Соціальний дефолт – кризовий стан суспільства, за якого всі або принаймні переважна більшість громадян та інших суб'єктів громадянського суспільства вважають себе вільними від своїх обов'язків перед державою та зобов'язань один перед одним та/або не мають об'єктивної можливості ці зобов'язання виконувати.

Передумови, що спричиняють економічний та політичний суверенні дефолти, як і вони самі, також впливають на відносини всередині суспільства. Тривалий переддефолтний стан або настання суверенного політичного дефолту можуть спричинити ситуацію, у якій більшість громадян доходить висновку: «Якщо держава вважає себе вільною від своїх зобов'язань переді мною, то і я вважаю себе вільним від своїх обов'язків пе-

ред нею». Наслідки – суб'єкти ринкових відносин вдаються до «тіньової економіки», суб'єкти громадянського суспільства – до деструктивних протестних заходів, громадяни – до громадської непокори і бойкоту держави. Крім того, коли держава виявляється неспроможною ефективно регулювати суспільні відносини, останні починають саморегулюватися стихійним чином.

Соціально-політичний дефолт – верхів'я (крайня точка) політичної кризи – ситуація за якої всі або принаймні більшість суб'єктів політичної системи, громадянського суспільства та ринкової економіки країни вважають себе вільними від взаємних зобов'язань та/або не мають об'єктивної можливості їх виконувати. Наступними за соціально-політичним дефолтом стадіями політичної кризи є: політичний колапс¹, анархія, повна чи часткова втрата державного суверенітету або політичний розпад країни. Таким чином, за аналогією з медициною, настання соціально-політичного дефолту можна порівняти з моментом клінічної смерті організму; політичний колапс – із передсмертною агонією тіла, яке вже втратило свідомість та можливість повернення до життєдіяльного стану; анархічний розпад країни (No comments)...

Наслідки суверенного політичного та економічного дефолтів у сучасному світі можуть бути представлені як негативними, так і позитивними явищами, які можна ідентифікувати таким чином (див. таблицю).

Порівняльний аналіз наслідків суверенних економічного і політичного дефолтів

Економічний дефолт [18]	Політичний дефолт
Негативні наслідки	
Іміджеві втрати країни як збиток для фінансового рейтингу держави	Іміджеві втрати держави як збиток до її рейтингу та рейтингу країни в цілому (політичній, економічній, соціальній та інших сферах суспільних відносин)
Валютна криза, що виявляється у падінні курсу внутрішньої валюти	Політична криза, що виявляється у втраті довіри громадян до держави та політичної еліти в цілому
Економічний колапс та колапс банківської системи	Політичний колапс, як неспроможність державної влади ефективно управляти країною та неспроможність політичної еліти запропонувати альтернативний політичний курс
Пов'язані із вищевикладеним політичні та соціальні проблеми	Пов'язані із вищевикладеним економічні та соціальні проблеми
Позитивні наслідки	
Переорієнтація коштів, що раніше йшли на обслуговування зовнішнього боргу, на розв'язання внутрішніх проблем, які страждали від недофінансування	Підвищення уваги до соціальних проблем та активізація спроб залагодити соціальні конфлікти
Вимушене збалансування бюджету	Реформування політичної системи та системи державного управління
Використання дефолту як засобу підвищення конкурентоспроможності економіки та внутрішніх виробництв	Активна ротація в середовищі політичної еліти
Вимушена перебудова економіки держави в умовах ізоляції від зовнішнього фінансування та імпорту, створення безпечного рівня функціонування	Вимушена переорієнтація державної політики на збалансований режим надання соціальних та адміністративно-управлінських послуг населенню
Звільнення від «зайвих» сфер економіки разом із зростанням реального виробництва	Пошук оптимального балансу між реальними можливостями і розумною достатністю втручання держави в суспільні та економічні процеси
Зменшення боргового навантаження держави за рахунок реструктуризації зовнішніх боргів	Зменшення бюрократичного тиску на суспільство з боку держави та пошук шляхів ефективної взаємодії всіх суспільно-політичних суб'єктів

¹ Колапс (лат. Collapsus - падіння) – процес руйнування якоїсь структури під впливом системної кризи.

Також слід погодитися з висновком економістів про те, що «співвідношення позитивних і негативних наслідків суверенного дефолту залежить від конкретних соціально-економічних обставин» [18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових джерел та критичне осмислення наявних історичних фактів засвідчили доцільність і теоретико-методологічну обґрунтованість практико орієнтованої імплементації в політичній науці запозиченої економічної категорії «дефолт» у значенні «дефолт політичний».

Під дефолтом політичним слід розуміти політичну ситуацію в країні, що складається з певної сукупності окремих кризових явищ спільної природи, які можуть бути щільно пов'язані між собою або виникати і розвиватися окремо, за певних обставин. Однак цю категорію слід розглядати як родове поняття, що узагальнює певну множину феноменів суспільно-політичного буття, пов'язаних із кризовим станом політичної системи, які мають спільну природу, але різняться за своїми проявами та наслідками.

Список використаних джерел

1. Виступ Президента України П.О. Порошенка на засіданні Кабінету Міністрів України (8 верес. 2015 р.) // Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.dov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayni-poroshenka-na-zasidanni-kabinet-35942>
2. Черній А. Л. Чинник кризовості у трансформованні суспільно-політичних систем перехідного періоду: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Черній Алла Леонідівна. – К., 2004. – 18 с.
3. Кузьмін П. В. Політична діяльність: теоретичні засади та практика сучасної України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Кузьмін Петро Васильович. – Одеса, 2008. – 32 с.
4. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.
5. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
6. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability [Electronic resource] / A. Crockett // GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. – 1997. – № 6.– Mode of access : <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>
7. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 3–20.

Обґрунтовано доцільність використання в політичному лексиконі дефініцій «соціальний дефолт» і «соціально-політичний дефолт» для позначення процесів, які відбуваються в суспільстві в сукупності із суверенним політичним дефолтом або як його наслідки.

Доведено, що наслідки суверенного політичного дефолту, як і дефолту економічного, не завжди є суто негативними. За певних обставин та за умови своєчасного ефективного реагування з боку держави й політично активних суб'єктів громадянського суспільства ситуація суверенного політичного дефолту може бути використана для вдосконалення та зміцнення політичної системи країни.

Перспективи подальших наукових досліджень феномену політичного дефолту полягають у більш глибокому вивченні природи цього кризового явища; виявленні причин, передумов та наслідків його настання; виробленні ефективних механізмів запобігання політичним дефолтам, усунення їхніх негативних та використання позитивних наслідків.

References

1. Official Internet Office of the President, Vystup Prezidenta Ukrainy P.O. Poroshenko na zasidanni Kabinetu Ministriv Ukrainy (08 veresnia 2015) [Report of P.O. Poroshenko, the President of Ukraine, on the Cabinet of Ministers session (on September 8, 2015)], available at: <http://www.president.dov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayni-poroshenka-na-zasidanni-kabinet-35942>.
2. Chernij Alla Leonidivna Chynnyk kryzovozti u transformuvanni suspilno-politychnykh system perekhidnogo periodu: dys.kand.polit.nauk: 23.00.04 [Crisis factor in the transformation of social and political systems of transitional period: thesis... PhD in Political Sciences: 23.00.04]/ National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of world economy and international relations, Kiev, 2004, 18 p.
3. Kuzmin Petro Vasyliovych Politychna dijalnist: teoretichni zasady ta praktyka suchasnoi Ukrainy: avtorferat dys...dokt.polit.nauk: 23.00.02 [Political activity: theoretical bases and practices for modern Ukraine: abstract of thesis/// Doctor of Political Sciences: 23.00.02]/ Odessa Law Academy National University, Odessa, 2008, 32 p..
4. Zhalilo Ja.A., Kononenko K.A., Jablonskii V.M. Systemna kryza v Ukraini: peredumovy, ryzyky, shliakhy podolannia: analit.dop. [System crisis in Ukraine: prerequisites, risks, ways of improving: analytical report]/ edited by Ja.A. Zhalilo, Kiev, NISD, 2014, 132 p.
5. Analitichna dopovid do Shchorichnogo Poslannia Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishne ta zovnishne stanovishche Ukrainy v 2015 rotsi» [Analytical report to Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine

8. Геєць В. Формування і розвиток фінансової кризи 2008–2009 років в Україні / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 5–13.
9. Новий курс: реформи в Україні 2010–2015 : нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НБЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
10. Забезпечення фінансової стабільності в Україні в умовах посткризової економіки / Я. В. Белінська, Д. С. Покришка, О. О. Молдован [та ін.]. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.
11. Ватаманюк О. З. Американський досвід монетарної політики під час кризи 2008–2009 років та у період виходу з неї / О. З. Ватаманюк, М. М. Ватаманюк, С. М. Тимків // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. пр. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. № 31. – Ч. 1. – С. 110–117.
12. Крысин Л. П. Современный словарь иностранных слов / Л. П. Крысин. – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2012. – 416 с.
13. Загородній А. Фінансовий словник / А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко. – 3-тє вид. – К. : Т-во «Знання», 2000. – 587 с.
14. Князев Ю. К. Долговой кризис в мире и проблема задолженности стран Центрально-Восточной Европы / Ю. К. Князев, Н. В. Куликова. – М. : Ин-т экономики, 2013. – 58 с.
15. Антоненко О. І. До питання сутності та наслідків суверенного дефолту / О. І. Антоненко // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2012. – № 9. – С. 74–76.
16. Mark L. J. Wright. Sovereign Debt Restructuring: Problems and Prospects [Electronic resource] / L. J. Mark Wright. – Mode of access : <http://www.econ.ucla.edu/mlwright/research/workingpapers/SDRPP.pdf>
17. Голубев А. Энциклопедический словарь политологических терминов / Анатолий Голубев. – СПб. : Петрополис, 2013. – 552 с.
18. Гевлич Л. Л. Перспективи суверенного дефолту в контексті наслідків сучасної фінансової кризи в Україні / Л. Л. Гевлич, І. Г. Гевлич // Вісн. Донец. нац. ун-ту. – Серія В. Економіка і право. – 2015. – № 1. – С. 70–75.
- «About domestic and international state of Ukraine in 2015», K, NISD, 2015, 684 p.
6. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability / A. Crockett // GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. – 1997. – № 6. [Electronic resource] – Mode of access : <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>.
7. Baranovski O.I. Finansy Ukrainy [Finances of Ukraine]. – 2009. – N. 5. – P. 3–20.
8. Gejets V. Ekonomika Ukrainy [Economics of Ukraine]. – 2010. – N. 4. – P. 5–13.
9. Novy kurs: reform v Ukraini 2010-2015. Natsionalna dopovid [New course: reforms in Ukraine 2010-2015. National report] / edited by V.M. Gejets, Kiev, NVTS NBUV, 2010. – 232 p.
10. Ja.V. Belinska, D.S. Pokryshka, O.O. Moldovan Za-bezpechennia finansovoi stabilnosti v Ukraini v umovakh postkryzovoi ekonomiky [Provision of financial stability in Ukraine in the terms of post-crisis economics]. – Kiev, NISD, 2011, 88 p.
11. Vatamaniuk O.Z., Vatamaniuk M.M., Tymkiv S.M. Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats [Formation of market economy in Ukraine: Scientific works], Lviv, LNU im.I.Franka, 2014, vol.31 (Part 1), P. 110–117.
12. Krysin L.P. Sovremennyj slovar inostrannykh slov [Modern dictionary of foreign words], Moscow, AST-PRESS KNIGA, 2012. – 416 p.
13. Zagorodnij A., Vozniuk G., Smovzhenko T. Finansovyy slovnyk: 3-te vyd [Financial Dictionary: 3rd edition]. – Kiev, T-vo Znannia, 2000. – 587 p.
14. Kniazev Ju.K., Kulikova N.V. Dolgovoi krizis v mire i problema zadolzhennosti stran Tsentralno-Vostochnoi Evropy [Debt crisis in the world and the problem of debts of the countries of Central and Eastern Europe], 2013. – 58 p.
15. Antonenko O.I. BIZNES INFORM [BUSINESS INFORM], 2012. – N. 9. – P. 74–76.
16. Mark L. J. Wright. Sovereign Debt Restructuring: Problems and Prospects / L. J. Mark Wright [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.econ.ucla.edu/mlwright/research/workingpapers/SDRPP.pdf>.
17. Golubev A. Entsiklopedicheskij slovar politologicheskikh terminov [Encyclopedia of political terms], St. Petersburg, Petropolis, 2013, 552 p.
18. Gevlych L.L., Gevlych I.G. Visnyk Donetskogo natsionalnogo universytetu. Seria B. Ekonomika i pravo [Bulletin of Donetsk national university. Series B. Economics and Law], 2015. – N.1. – P. 70–75.